

Het kerstverhaal uit Lucas 2 voelt zich thuis in de kerstnacht. De nacht waarin over de hele wereld mensen, kerkelijk of juist niet, gelovig of juist niet, besluiten om samen te komen om dit verhaal te horen. Niks nieuws. Een oud verhaal. Sommigen van ons leerden het als kind al uit het hoofd. En als dat zo is kun je kribbig worden als moderne vertalers het woord kribbe inwisselen voor voederbak. Ze moeten afblijven van wat voelt als ons gezamenlijk verhaal. En we zijn ineens weer als kinderen, voor wie goede verhalen nooit gaan vervelen. 'Lees nog eens voor?!' We willen dat overbekende verhaal horen in deze nacht. En waarom? Misschien wel omdat wij op onze klompen aanvoelen, dat de religieuze verbeelding, die we aantreffen in het verhaal van Lucas 2 idealen en waarden vertegenwoordigt, die we wereldwijd nodig hebben om samen te kunnen leven. Ik zie de verheugende toeloop en samenscholing van mensen in de kerstnacht als een - wellicht onbewust - protest tegen de gewoonte in seculiere en liberale samenlevingen om de morele en spirituele dimensies van het menselijk samenleven achter de voordeur te jagen. Het politieke debat moet vooral neutraal blijven. Dat leidt tot een samenleving waarin aan de ene kant de vrijheid van meningsuiting absolute waarde krijgt en anderzijds mensen langs elkaar heen schreeuwen. Zwarte Piet en klimaat zijn de voorbeelden. Er is een gevoeld gebrek aan samenhang en contact met iets wat groter is dan jijzelf. Het breed gedragen geloof in de markt heeft ervoor gezorgd, dat we niet langer in morele termen over onze samenleving nadenken, terwijl juist de grote problemen in de wereld schreeuwen om toelating van spirituele en morele idealen in het debat over wat ons als samenleving verbindt. Spirituele verbeelding zoals in het verhaal van vannacht kan ons helpen. Het vraagt om een ontvankelijkheid en nieuwsgierigheid zoals we die bij kinderen kunnen aantreffen.

Zingen: Wek mijn zachtheid weer Lb 925

*Wek mijn zachtheid weer.
Geef mij terug de ogen van een kind.
Dat ik zie wat is.
En mij toevertrouw.
En het licht niet haat.*

I De politieke context

Voor wie huiverig is voor de relatie geloof en politiek: opgelet! Het verhaal begint met een politieke maatregel, die diep ingrijpt in mensenlevens. De baas van het Romeinse Rijk kondigt een census af. Een volkstelling. Het is bekend dat de Romeinen, dat regelmatig deden in die gebieden, die zij tot hun imperium rekenden. Doel van zo'n census was te weten te komen hoeveel geld zo'n gebied zou kunnen opbrengen voor het budget van de keizer. Een machtsmiddel dat flink wat verzet opriep. Zoals van alle tijden: rijken probeerden hun bezittingen voor de ambtenaren en militairen, die belast waren met de census, te verbergen. De meeste volkstellingen ontaardden dan ook in geweld. Burgers werden gemarteld om hen te dwingen aangifte te doen van hun kostbaarheden. De wreedheid waarmee dat gepaard ging stimuleerde alleen maar tot weerzin en opstand. Als we Lucas moeten geloven komt er als gevolg van het decreet van de keizer een migratiebeweging van jewelste op gang. Lucas laat in zijn verhaal Jozef en Maria op die beweging mee surfen, om de verbinding te maken die hij voor ogen heeft: Jozef, afstammeling van David, dé koning van Israël, afkomstig uit Bethlehem. De tocht van dit gezin gaat van Nazareth in Galilea naar Bethlehem in Judea. Bethlehem betekent broodhuis. In wat volgt gaat het om brood voor de wereld.

II De omstandigheden

Daar in Bethlehem, in de stad van David brengt Maria haar zoon ter wereld. Lucas is een kosmopoliet, hoogopgeleid en zonder Joodse achtergrond. Hij schrijft zijn evangelie om en nabij het jaar 80 na het begin van de jaartelling. En hij richt zich niet tot een gemeenschap van gelovigen, maar tot één enkele man, de hooggeachte Theophilus, een Griek, die belangstelling heeft gekregen voor de beweging rond de Joodse Jezus. Om hem verder te onderrichten schrijft Lucas zijn evangelie. En uit zijn hele verhaal blijkt, dat hij zich richt tot rijke mannen en hun problemen. Geen voorbeelden zoals Matteus en Marcus uit de agrarische wereld van Galilea, maar de sores van welgestelden. Voorbeelden: een rijke man die ontdekt dat zijn boekhouder fraudeert; de jongste zoon van een grootgrondbezitter, die om zijn deel van de erfenis vraagt om zijn geluk in het buitenland te beproeven. En - nog een voorbeeld: een rijke die zich doodergert aan een dakloze schooier - Lazarus -, die bij hem op de stoep ligt.

Theofilus verneemt nu uit Lucas' verhaal, dat de joodse man waarin hij geïnteresseerd is geraakt, tot de armen behoort en onder erbarmelijke omstandigheden wordt geboren. Daarmee legt Lucas de vraag naar de verantwoordelijkheid van de welgestelden voor de armen bij de rijken op tafel. Hij thematiseert als ware een maatschappelijk probleem en probeert compassie van de rijken voor de armen aan te kaarten. Ook dat is politiek, omdat

het om de samenleving als polis, als stad van de mens gaat. Oog krijgen voor het verhaal van Jezus is gevoel krijgen voor rechtvaardige en onrechtvaardige verhoudingen in de samenleving. Voor wat deugt en wat niet.

En het wordt nog gekker in het verhaal van Lukas: de camera draait weg bij de beestachtige omstandigheden van die tot migratie gedwongen familie rond die kribbe, voerplaats voor dieren, dakloos, geen slaapplek in de stad, om stil te blijven staan bij herders en herderinnen niet ver daar vandaan, eveneens onder de blote hemel, in het duister van de nacht wakend over hun en andermans kudde. Die horen een boodschap van bevrijding en redding verbonden aan een pasgeboren kind. Ze zien een groot licht. Zij blijken niet onverschillig voor de samenhang, die in het gezang van de engelen manifest wordt: eer aan God in de hoogste hemel en vrede op aarde: een godsgeschenk voor mensen. Zij zijn ontvankelijk voor die boodschap, dat samenleven niet kan zonder vrede en liefde en dat dat mensen terugwijst naar de bron van ons bestaan, die groter is dan ons hart.

Je hoort Lucas bij het schrijven denken: 'Ja, Theofilus, wij hoogopgeleiden, welgestelde mensen, wat hebben wij nu aan een boodschap van bevrijding en redding. We zijn al zo vrij als een vogeltje, kunnen alles doen en laten wat we willen. We hebben alleen zo nu en dan last van armen, die op onze stoep liggen en waar we noodgedwongen rekening mee moeten houden; of van onze kinderen, die zo veeleisend zijn, dat ze voor financiële hoofdbrekens zorgen en meer; of van die vermaledijde belastingen die ons worden opgelegd.

Maar ik, Lucas, heb in de verhalen over Jezus, waar ik hartsgrondig naar op zoek ben gegaan, de inspiratie gevonden voor een ander soort leven, waarin hij ons voorgaat. Bij mij is het licht opgegaan in de leegte en duisternis van mijn bestaan. Ik zie in navolging van dat kind dat daar onder de blote hemel is geboren een wereld voor me, waar we oog en oor krijgen voor elkaar. Gevoeligheid krijgen voor de kwetsbaarheid van ieder mensenleven. Waar we zoeken naar het beste voor elkaar. Waar we van delen weten. Waar we naar rechtvaardige verhoudingen zoeken. Een leven waarin we deelhebben aan de bron, waaruit Jezus putte.'

Lucas laat de herders op weg gaan. Ze willen met eigen ogen zien wat hen is meegedeeld. De herders vinden Maria, Jozef en het kind in een kribbe en vertellen wat ze erover hebben gehoord.

III Reflectie

In het verhaal van Lucas lijken niet alleen de herders aanwezig. Lucas schrijft, dat allen die het verhaal van de herders hoorden verwonderd waren over wat ze van hen hoorden. Zoals een massa engelen zich voegde bij de hemelse boodschapper, zo komen in de slipstream van de herders een massa mensen mee, verwonderd over wat ze daar hoorden en zagen. Ik ga er vanuit dat Lucas daarmee bedoelt al die mensen in zijn tijd, zo tegen het einde van de eerste

eeuw na Christus en ook in de eeuwen daarna, wij hier op deze plek, die dit verhaal horen en even met de herders en herderinnen meekijken naar dit kwetsbaar mensenkind in erbarmelijke omstandigheden, waar geen plaats voor is in deze wereld, maar die nu juist in het verhaal van de herders verbonden wordt aan vreugde en bevrijding voor mensen. Die mensen, zij die ervan hoorden, zijn nog in twijfel. Wat moeten ze er mee aan?

Lucas stelt zowel Maria als de herders tot voorbeeld. Zowel Maria als de herders laten zien dat dit verhaal essentieel is voor menselijk samenleven. Maria staat symbool voor Israël het volk van bevrijde slaven. Zij staat in de traditie van de profeten. Lucas heeft eerder haar een lied op het lijf geschreven, het Magnificat, waarin zij zingt van machtigen, die van hun troon vallen en geringen, die zullen leven. Zij bewaart de woorden van de herders in haar hart en blijft erover nadenken. Zij moedigt als het ware de reflectie aan over de betekenis van dit verhaal voor ons leven. Het staat in de traditie van psalm 2. Daarin horen we dat de god van Israël in lachsalvo's en woede uitbarst over de 'cynische hoon en verachting voor het mensenkind en zijn god' bij de wereldleiders.

Een kerstnachtviering kan niet zonder deze verzetspoëzie anders wordt het Kerstfeest een feest, waaruit de angel is gehaald. Dan is de reactie begrijpelijk van iemand, die zegt: 'de kerk is niks, maar Jezus is prima!'. Ook Max Ernst leverde met zijn schildering van Maria die Jezus een tik op de billen geeft omdat hij iets gedaan heeft wat niet door de beugel kan, een bijdrage aan het terughalen van Maria in de gewone mensenwereld, onder het stof vandaan van kerkelijke dogma's, die beletten, dat dit verhaal een verhaal is voor de hele samenleving. Wie goed kijkt ziet de nimbus, de stralenkrans van het hoofdje van Jezus op de grond liggen.

In het proza van Lucas, de verteller, en in de twee genoemde en gezongen liederen gaat het over deze wereld omgekeerd. De vrije markt van de macht wordt in de schaduw gesteld van een kind. Ook de herders doen op hun terugweg een duit in het zakje. Ze loofden en prezen God om alles wat ze gehoord en gezien hadden. Die twee dingen bij elkaar: vrede op aarde gaat niet zonder respect voor de spirituele bronnen van mensen. In de taal van Lucas: eer aan God in de hoge. Het is een boodschap aan de machthebbers van deze wereld, aan politici ook, dat de grote levensvragen niet kunnen worden opgelost zonder de inbreng van wat in dit kerstverhaal wordt aangereikt aan aandacht voor kwetsbaarheid van mensen, leefbaarheid, gerechtigheid en vrede. Het is daarom verheugend en bemoedigend, dat paus Franciscus zijn verantwoordelijkheid als kerkvorst heeft genomen en kerk en maatschappij oproept tot een ecologische bekering. "We zullen onze hartstocht voor de schepping voeden, onze verbondenheid met anderen, vooral de meest kwetsbaren, versterken en steeds blijven streven naar een wereld, die beantwoordt aan Gods bedoelingen".

Zo moge het zijn!

Max Ernst 'Die Jungfrau züchtigt das Jesuskind vor drei Zeugen'

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl